

Murarkitektur:

OPPLEVELSE OG ARKITEKTUR

av Einar Dahle

Steen Eiler Rasmussen skrev i 1957 den eksemplariske og letteste boken *Om at opleve arkitektur*. Den er skrevet slik at selv en interessert 14-åring kunne forstå den, som han selv sa. Og videre: «kan den forstås av en 14-åring, kan den vel også forstås av dem som er eldre».

Boken leses fortsatt og med stor glede av arkitektstudenter. Men den burde leses av flere. Særlig mennesker i vår tid som lever og arbeider i «opplevelsesøkonomien» i følge Joseph Pine og James Gilmore. I boken med samme tittel hevder de

at etter hvert som kapitalismen har utviklet seg så flyttes verdiskapningen – og med den profitten – fra produksjon, distribusjon og konsum først til tjenester, siden til informasjon og til slutt opplevelser. Altså: Konsum av opplevelser.

Vi ser resultatet: Stikkordet her er selvsagt «opplevelsessenter» som brer seg som en farsott over hele kloden. Og opplevelser som tilbys må stadig bli heftigere og flere da mennesket er blitt resistent overfor tidligere inntrykk, nærmest bedøvet. Det estetiske (sanselige) menneske har mistet evnen til selv å oppleve de enkle ting og jakter på det sensasjonelle, det emosjonelt kortvarige, i stedet for å gi tål og tid til fordypelse, ro og virkelig opplevelse: følelser med sjel og sinn, ikke det sensasjonelt emosjonelle. Det flyktige representert ved fjernsynet (sendt-erglemtholdningen) har nådd våre bygninger og interiør, som hvis de ikke lenger tilfredsstiller sensasjonen og pirringen, likegodt rives og erstattes av noe nytt eller legges ned.

Eksemplene er legio: I Tønsberg truer eieren av «Kilden» kino med å

nedlegge hele virksomheten hvis han ikke får bygge opplevelsesrelaterte funksjoner i tilknytning til kinoen som, etter at det nye kinosenteret på Tønsberg brygge startet opp, har hatt en nedgang i besøkstallet på 32%. Publikum tiltrekkes ikke lenger bare av én kino, heller ikke mange kinoer, man må ha restauranter, barer, spillehall med mer i tillegg.

Professor Michael Benedikt, Austin, Texas (ref. hans artikkel i arkitektur S nr. 4 – 2002) drøfter forholdet mellom virkelighet og opplevelsesøkonomi i sin bok *For an Architecture of Reality*. Her analyserer han virkelighetens egenskap bestående av de fire attributter «nærvær», «betydning», «materialitet» og «tomhet». I artikkelen nevnt over skriver han: «Nærvær forteller om en bygnings tydelighet og selvsikkerhet. «Betydning» omhandler bygningens rolle i virkelige menneskers liv. «Materialitet» har å gjøre med bygningens påtakelighet og hvordan den er bygget; dens masse, temperatur, luftighet osv. «Tomhet» hos en bygning er egenkapen ikke å være doserende, en kombinasjon av likegyldighet og

Murarkitektur-spaltens faste kaleidoskopiske og kommenterende bidragsyter, sivilarkitekt MNAL Einar Dahle, er professor ved Arkitektthøgskolen i Oslo og driver praksis i Oslo.

*Chesters fort: Badehuset.
Fra Hadrian's Wall*

sjenerøsitet som vi verken kan eller vil forklare.»

Benedikts analysemetode er et bidrag til å sjeldne mellom «faktisk og illusorisk, sant og falskt, fakta og fiksjon, naturlig og kunstig, betydningsfullt og trivielt, autentisk og fusk». Men mennesket er jo snart ikke i stand til å sjeldne hva som er hva, hva som er viktig, hva som er uviktig, og enda mer: Hva som er virkelig og hva som er uvirkelig – eller bare det mer forsiktige: Hva er nødvendig og hva er ikke.

Benedikt viser til kjøpesentre som ikles en totalt uvirkelig drakt som «romersk marked», eller forstedenes bokhandlervarehus som «imiterer gammeldags intim bokhandel med behagelige levestoler og espressobar». Restaurantene som ikke nøyer seg med å gi mennesket kulinariske opplevelser, men dynger på med «atmosfære og mat som mer og mer blir kunst på tallerken».

Og han har jo rett. Det er slik det har blitt. Man ser for seg oppdekninger med veltede glass og bestikk i kaos på dekketallerkene før servitørene som skuespillere svever inn og

rydder opp før de deklamerer dagens meny som stort sett er småtteri dandert som et stilleben. Er det rart vi må spise syv retter og bruke fem timer på å bli mette? Opplevelsen av maten og praten blir redusert til opplevelsen av forandringen og ståket rundt bordet.

Og oversatt til det som har med bygninger å gjøre: Salgswaren opplevelse fjerner arkitekten (som kokken og servitøren) fra det egentlige, fra det virkelige. Arkitekten blir etter krav fra oppdragsgivere produsent av effekter og usannsynlige former a la Frank Gehry med det formål å selge virksomheten, stedet, byen, landet. Dette er etter mitt skjønn det negative ved «Bilbao-effekten». Fordi den nå etterstrebes på alle nivåer uansett hvor viktig et sted eller foretak er. Og la det være sagt: Eiendomsutviklere og det offentlige er blitt kåtere og kåtere. Heldigvis er de fleste arkitekter mer edruelige enn sine oppdragsgivere. For de vet at disse oppdragsgivere ikke jakter på arkitektonisk kvalitet, men salgbare opplevelser og gevinst.

Det er ikke disse opplevelser Steen Eiler Rasmussen beskriver i sin bok. Nei han er overhodet ikke opptatt av effekter og sanselig begjær, men viser steg for steg hvordan våre omgivelser, våre hus, våre plasser, våre gater, våre bruksgjenstander, vår kunst kan forstås gjennom opplevelse.

«Kunst skal overhode ikke forklares», sier han, «den skal fornemmes; man skal oppleve den for å forstå den». Men han medgir ganske snart at han nettopp i sin bok prøver gjennom ord å hjelpe andre til å forstå. Det må altså litt hjelp til for å kunne oppleve. Ja, man må faktisk oppdras til å bruke sansene rett og som Le Corbusier sa: «Se det du ser og enda viktigere: Si det du ser!» Og da må man ha verktøy, analyseverktøy. Vite hva man skal iaktta, registrere. Det finnes flere analysemetoder som vi ikke skal gå inn på her, men bare minne om at Benedikts fire grunnleggende komponenter – nærhet, betydning, materialitet og tomhet – er én måte å dele opp den egentlige udelelige arkitekturen som vi elsker å oppleve.

Dunkers kulturhus
Helsingborg, Sverige
2002

ARKITEKT: KIM UTZON ARKITEKTER, HELSINGÖR

Helsingborg har fått en helt ny havnefront: Norra Hamnen; en hvit, modernistisk farvesatt bydel.

På sett og vis er Sven Markelius vakre, hvite konserthus fra 1937 området hjørnestein som knytter havnefrontshusene til hovedgaten.

Dunkers kulturhus er seneste tilskudd til området, som fikk sin byplan utformet av Tegnestuen Vandkunsten med Jens Arnfred i spissen forut for Bostadsmässan H99. Bolighusene på kaikanten ligger som skip ut inn med akterfortøyning. Selv om ulike arkitekter har formgitt

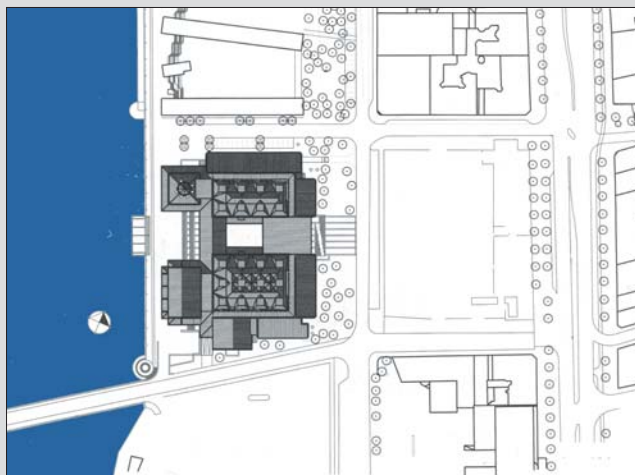
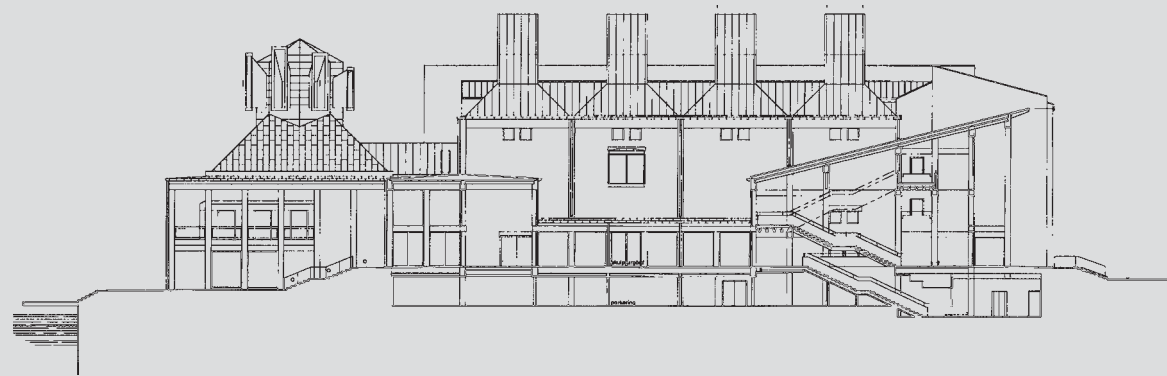
husene, har de mange fellestrekk som, ved siden av byplanen med de skjeve mellomrom, gir området et rolig fellestrekk. Frontbygningene (flybridge) går opp i åtte etasjer. Like fullt har bygningene alene og i sammenheng en horisontal karakter (de er jo som båter).

Dunkers kulturhus er stort, faktisk Sveriges største. Den er som en by i byen, en hybrid med et noe fremmed «flerkulturelt» uttrykk gjennom sin livlige skyline. Og det inneholder en rekke ulike funksjoner fra vanlige utstillingsrom, gallerier, auditorium,

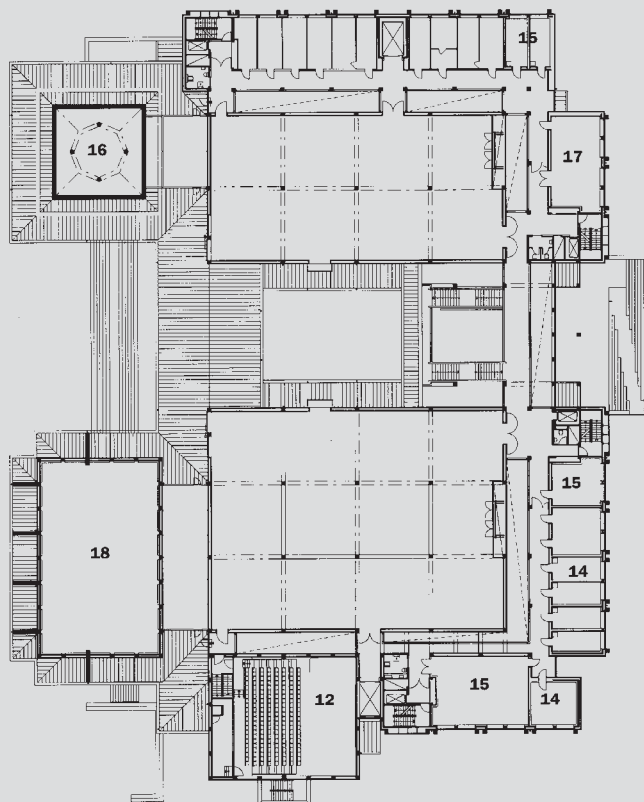
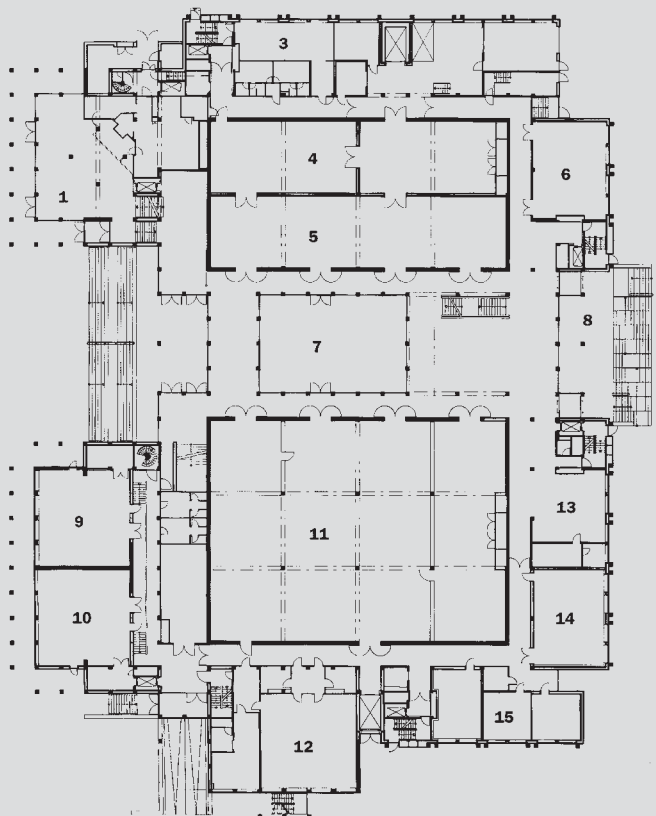
teatersal, konsertsal, kulturverksted for publikum, bar, restaurant (et lite opplevelsessenter!), en riktig kulturhybrid som det nok kommer flere av.

Arkitekten Kim Utzon har benyttet flere måter å bryte opp huset på, både i horisontal og vertikal retning.

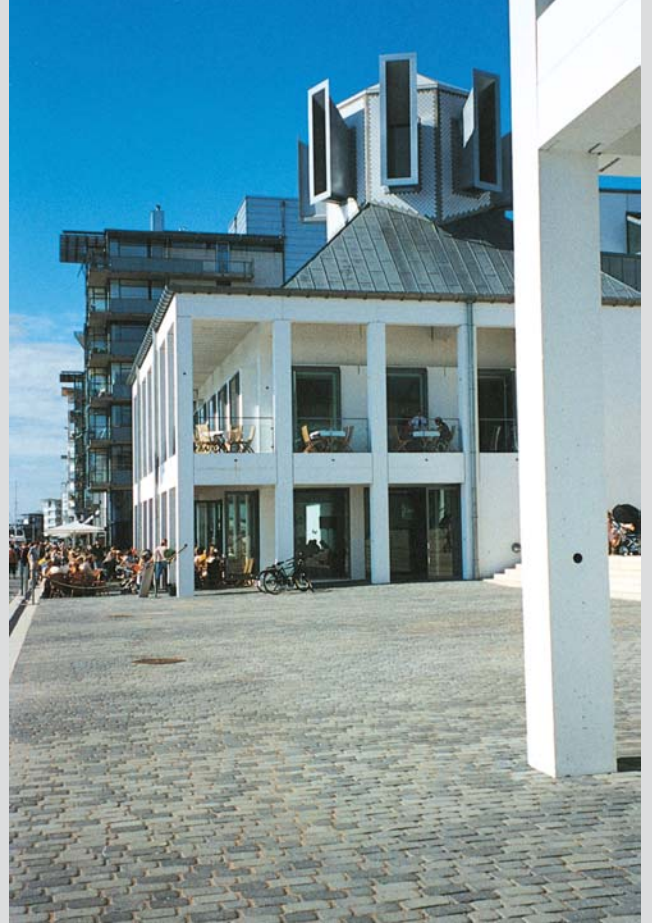
Den klassiske tredelingen av volumene med den rasjonalistiske arkaden mot kaifronten reduserer inntrykket av størrelse, og man opplever en vennlighet og rikhet sett fra denne siden. Selv med høye, tette vegger av vannskuret tegl ved hjørnene, virker bygningen horisontal

1 <i>Bistro</i>	7 <i>Skulptur-atrium</i>	13 <i>Butikk</i>
2 <i>Bar</i>	8 <i>Inngang</i>	14 <i>Undervisning</i>
3 <i>Personale</i>	9 <i>Dansesal</i>	15 <i>Kontor</i>
4 <i>Lager</i>	10 <i>Atelier</i>	16 <i>Restaurant</i>
5 <i>Utstilling</i>	11 <i>Skiftende utstillinger</i>	17 <i>Møterom</i>
6 <i>Bibliotek</i>	12 <i>Teater</i>	18 <i>Konsertsal</i>

sett fra sjøen. Over arkadens gesims skjær et register av ulike takformer som alle har til hensikt å ta inn lys: Til restauranten mot nord, konsertsalen mot syd og på begge sider mot midten lyskanoner over de øverste utstillingshallene.

Mot byen, hvor også tredeling er benyttet, oppleves huset vesentlig større, mer massivt, mer vertikalt. Her er det byens skala som overtar mot Sundstorvet som ennå ikke er ferdig. Vertikaliseringen av sidevolumene reduserer den inntrukne inngangshallens betydning og opplagte vertikalitet. Grunnen er betoningen av betongpillarene (bygningens konstruktive modul) i

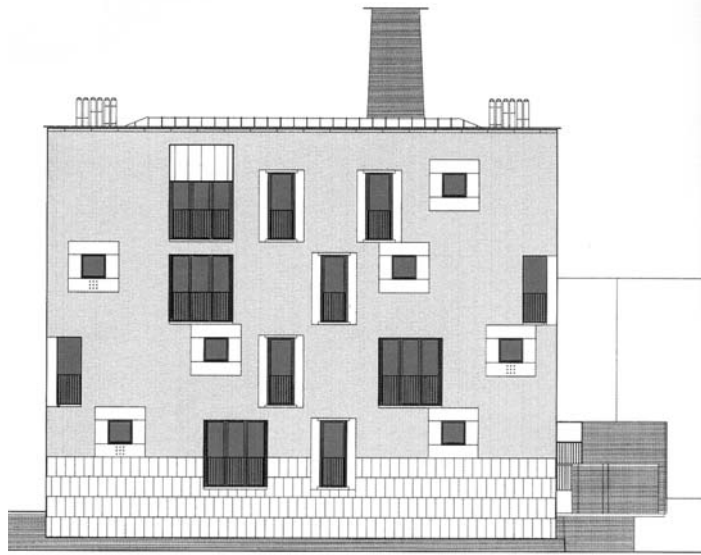
sidevolumene, som inneholder kontorfunksjoner bak vinduer som forblir uartikulerte; ikke bånd, ikke felt. Kontorhuset blir på samme tid nøytralt og veldig tilstedeværende, uten den viljesterke formen som preger øvrige deler av huset.

Med utgangspunkt i en slags strukturalisme som brytes der det er behov, oppleves bygningens indre rikt, men ikke helt lett å orientere seg i. Dette skyldes først og fremst ønsket om fri flyt gjennom den sentrale trappehallen til de ulike utstillingene som omkranser denne. Det gir lange ganglinjer til de mer fjerntliggende konsertsal og teatersal. Interiøret er en herlig repetisjon av

det avslappede og direkte rom i Paustian på Københavns havn. Også her i Helsingborg er interiøret monokromatisk hvitt, både pillarer, dragere, vegger, brystninger osv, bare brutt av de blå keramiske brystningskanter og matt sortlakkerte håndløpere.

Også eksteriøret er monokromatisk hvitt nedentil og grått oventil (sinktakk). Til sammen en dansk vennlighet i Sverige oppspedd med noe fremmedlandsk.

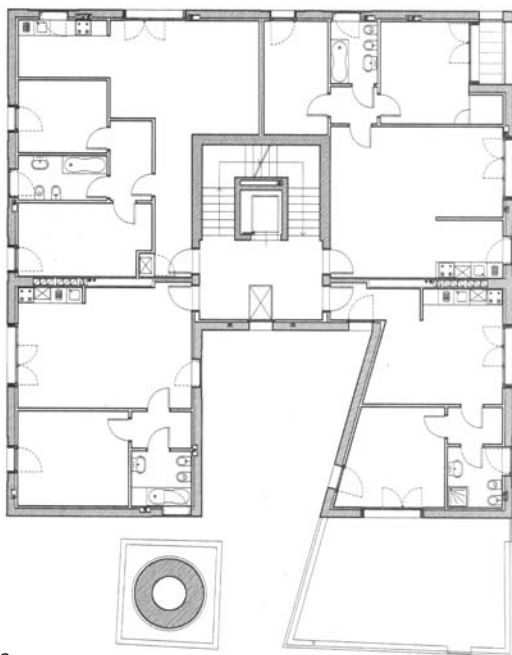
Kilde: Boken Dunkers kulturhus, Helsingborgs Stad, 2002. Arkitektur DK, 4/2002, juni. Foto: Fra boken og ED

Fasade nord

Boliger på øya Giudecca
Venezia, Italia
1995–2002

ARKITEKT: CINO ZUCCHI

Plan 2. etasje

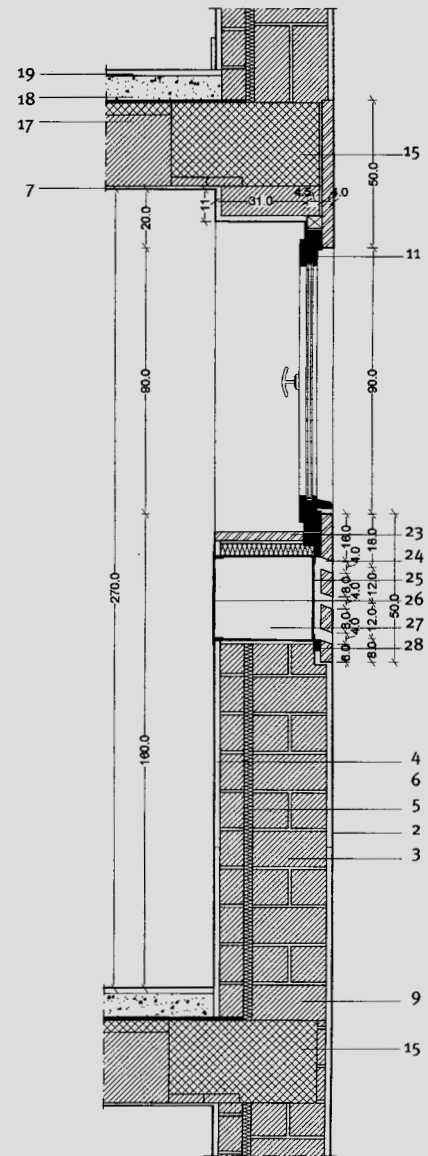
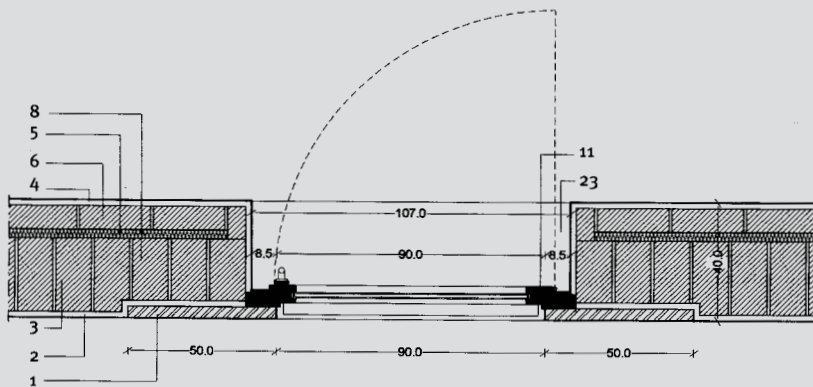
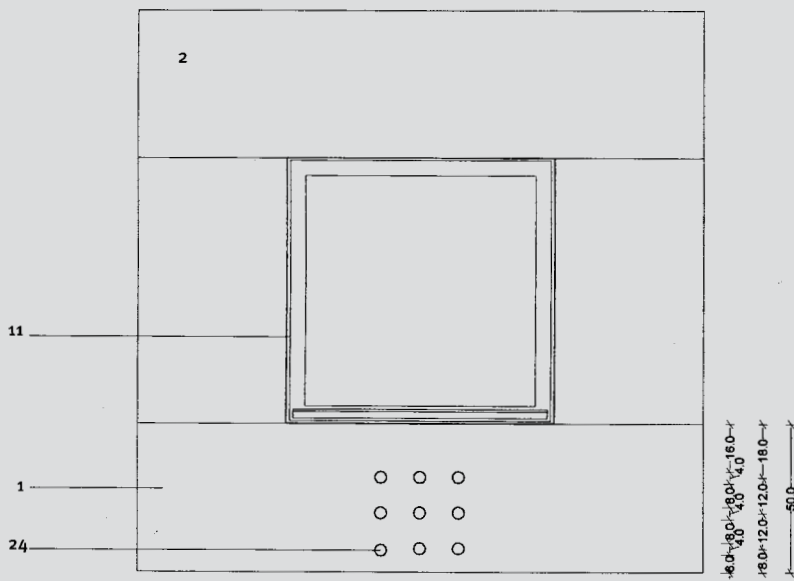
Venezia er byen som eier horisontalen. Sjøfareren tok med seg horisonten hjem. Han lot masten stå i båten og i kanalen for fortøyning. Huset bygget han mellom vannlinjen og gesimslinjen (som oftest regulert høyde). Ingen gavl (det finnes ikke noe italiensk ord for gavl). Selv den gotiske fasade utspiller seg mellom de to horisontalene bestemt av vann og himmel. Som oftest var takene svakt valmet.

I dette tilfellet er taket flatt. Eller? Et skøyeraktig «vindu» i parapeten får oss til å tro det, for vi

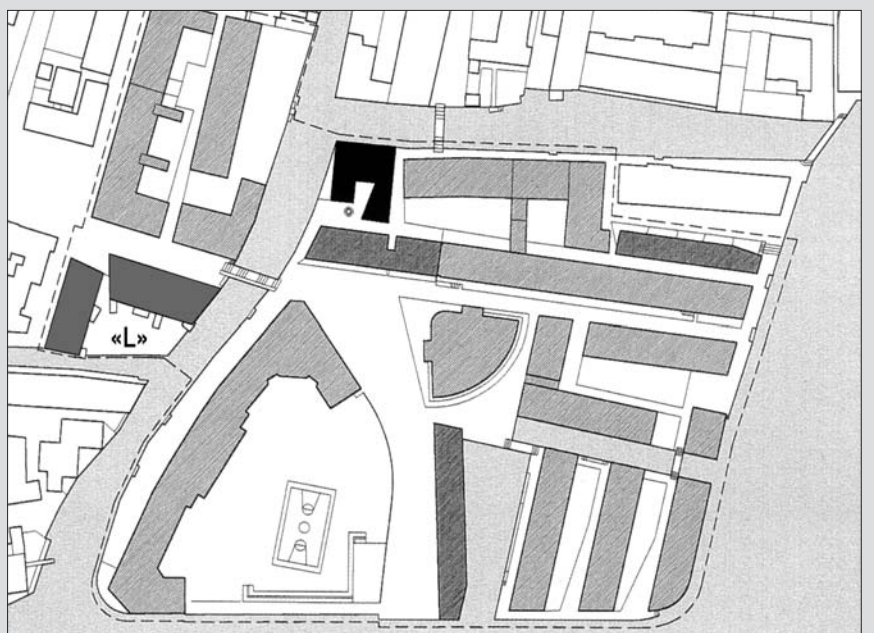

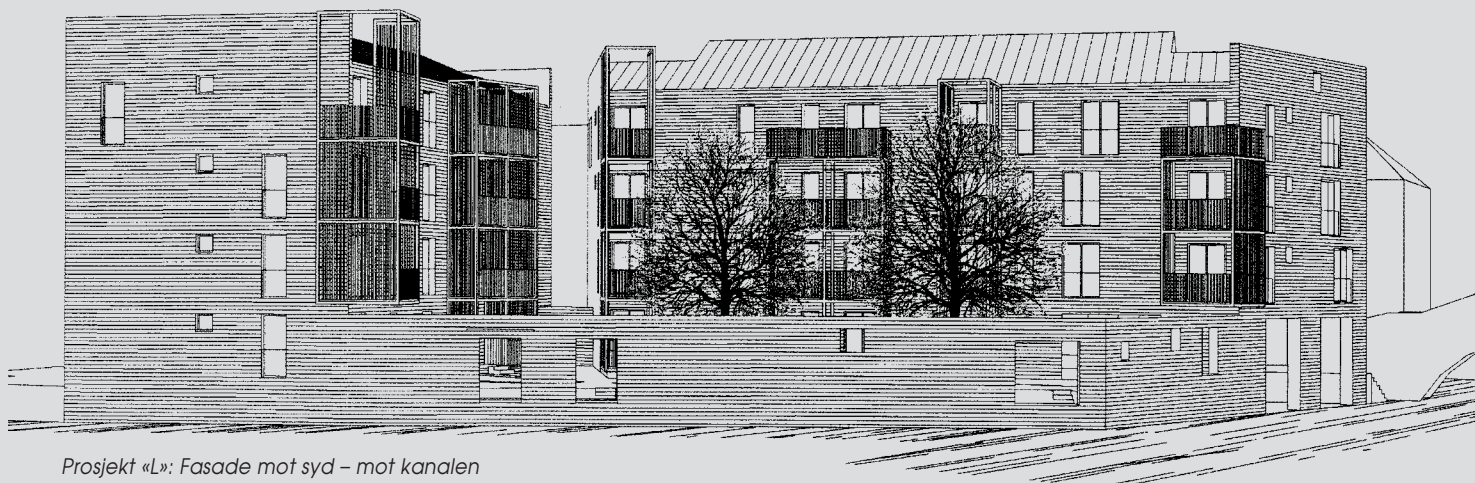
ser himmelen. Skråtaket over en loggia i øverste etasje er en del av takflaten, som faktisk skjules av den høyt optrukne parapeten. Så huset har altså et valmet skråtak som også kommer til syne som snitt i enden av gårdsrommet.

Huset har en bestemt fremtoning og oppleves som en blokk hvor åpningen er utført som hull, noen steder med kraftig omramming av hvite stenplater lagt i liv med den gjennomfarvede grå pussen. Veggene i gårdsrommet er malt hvite, ingen åpninger har omramming. Slik viser arkitekten at det er «hugget» eller skåret i blokken. Det er ikke fasaden vi ser, mer et lengdesnitt av «innvendige vegger».

Bærende murverk!

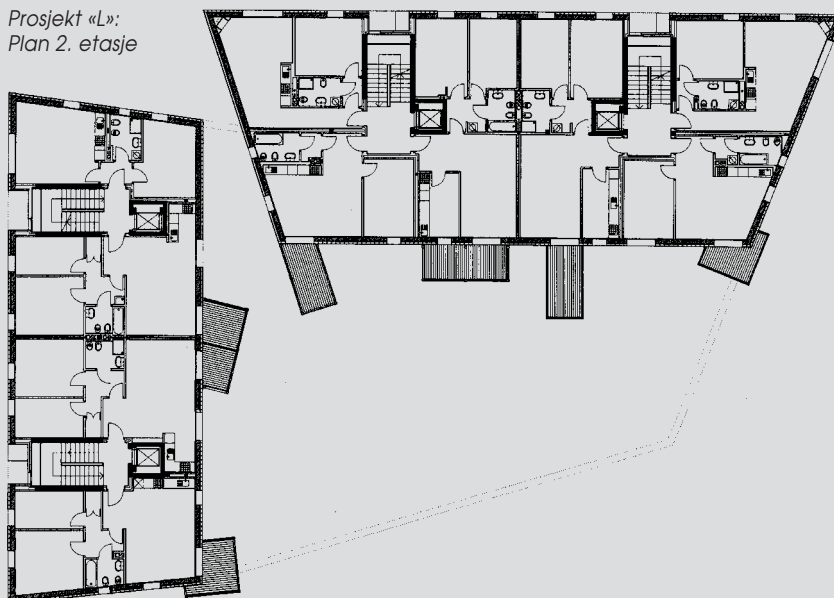

Prosjekt «L»: Fasade mot syd – mot kanalen

Prosjekt «L»:
Plan 2. etasje

Prosjekt «L»:
Plan 1. etasje

Et vakkert bolighus i følge med flere (når de står ferdig) av samme arkitekt i en byplan som påvirkes av eksisterende kanaler og tidligere bebyggelse. Byplanen kjennetegnes videre av at husene tegnes av flere forskjellige arkitekter og at arkitekten vi her presenterer – Cino Zucchi – lar situasjonen og stedet påvirke hvert enkelt hus. Mange av boligprosjektene i Venezia har vært skåret over samme rasjonalistisk lest med svært små variasjoner å glede seg over. Så ikke her.

Kilde: Costruire in Laterizio, Milano,
Nr 88, juli/august 2002
Foto: Gian Luca Brunetti

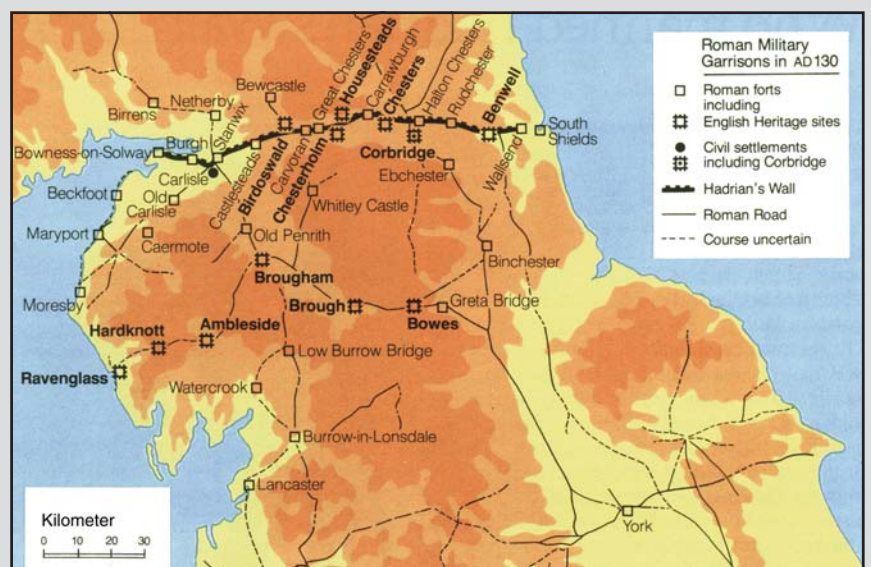

Cherster's Fort: Fra kommandantens hus (kryperom)

Hadrian's Wall England år 120 e. Kr.

ARKITEKT: KEISER HADRIAN?

Hadrian's Wall er det viktigste minnesmerke bygget av romerne på de britiske øyer. 117 kilometer lang, fra østkysten (Wallsend v/Newcastle) til vestkysten skulle den beskytte imperiet fra barbarerne lenger nord. Utrolig tanke, for det var jo ikke mye land og mye folk lenger nord. Men 40 års kriger mellom caledoniere og romere hadde fått tidligere keisere (det begynte under Julius Cæsar 55 f.Kr., men var verst under Keiser Claudius fra 43 e.Kr.) til å innse at et sted måtte de sette en grense mot nord.

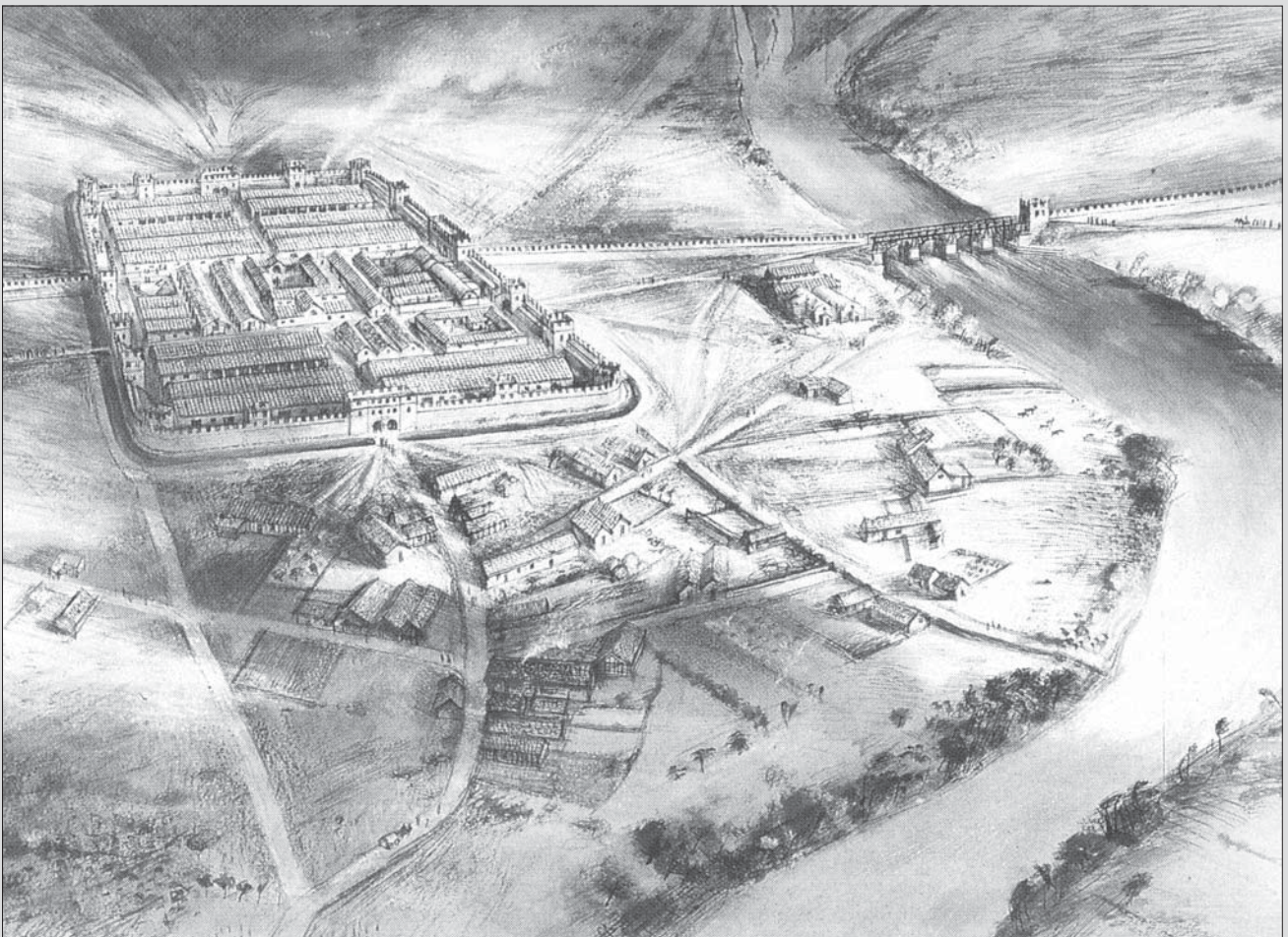

Chester's Fort: Garderobes

Chester's Fort: Rekonstruksjon. Alan Sorrell.

Chester's Fort: Inngang til badet

Sommerens biltur tok meg til England, og det begynte med Hadrian's Wall og Chesters romerske fort i den vakre dalen elven North Tyne renner gjennom.

Det blir mye stein og lave murer, men historien er og blir sterk. Og den påminner oss om vedtak og vilje til å gjennomføre selv det mest grense-sprengende, selv når det med det settes grenser.

Badehuset som lå utenfor fortet ned mot elvebredden var det som imponerte mest i Chester fort. Man kan lett forestille seg vandringer ut av kaserner og rådshaller, matsaler og verksteder, ut på gressbakken (alt den gang var mye trevirke forsvunnet fra øya), til renselsen nede ved elven. Men ikke i elven. Herfra hentet man rent vann oppstrøms og lot kloakk renne nedstrøms. Faktisk: Latrinen lå strategisk mellom vestibylene med garderobe og elven, på østveggen med åpen renne ut. Ruinene er en vakker fortelling om et funksjonelt formet badeanlegg med flere ulike typer bad, men intet svømmebasseng(!).

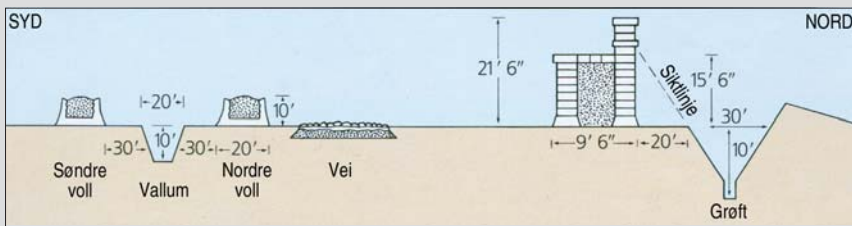
Chester's Fort: Rekonstruksjon av regimentets badehus . Alan Sorrell

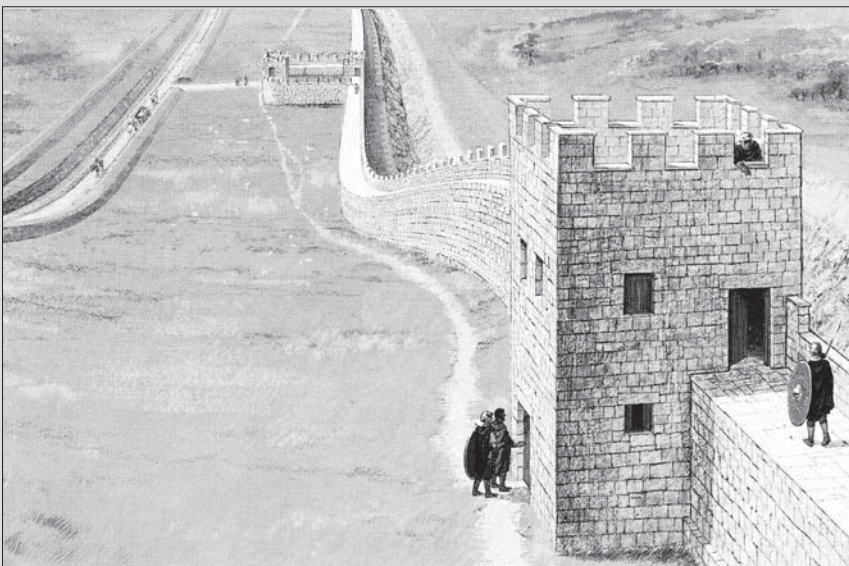

Chester's Fort: Infrastruktur – avløp fra latrinen

Snitt gjennom Hadrian's Wall. «Vallum» lå normalt 60–100 meter fra muren, men avstanden varierte fra et par meter til halvannen kilometer.

Rekonstruksjon. Peter Connolly.

Tilbake til muren til Hadrian. Den var 4,8 m høy med et 1,8 m brystvern mot nord. Bredden var 2,9 m. I tillegg var det en 3 m dyp grøft på nordsiden. På sydsiden gikk det en militærvei mellom muren og jordvollene. Videre var muren forsynt med tårn hver mil – milecastle.

Kilde: Hadrian's Wall, Guide to the Roman Wall, English Heritage, London 1996.

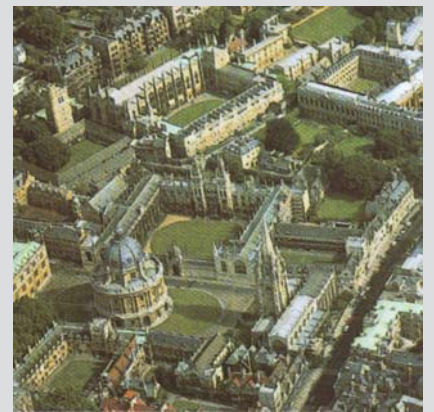
Foto: Fra boken og ED

St. Cathrine's College Oxford, England 1959–64

ARKITEKT: ARNE JACOBSEN, KØBENHAVN

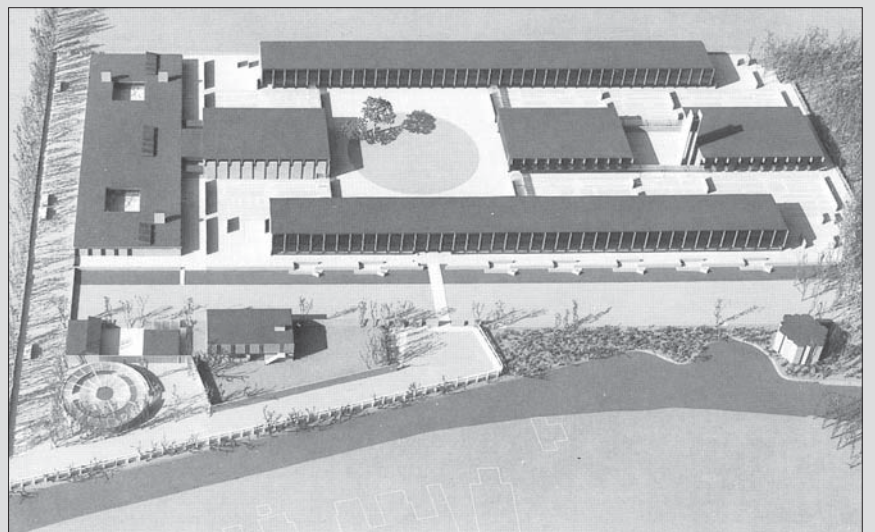

*Det sentrale Oxford – The High.
Radcliffe Square med The Radcliffe
Camera i forgrunnen, New College øverst*

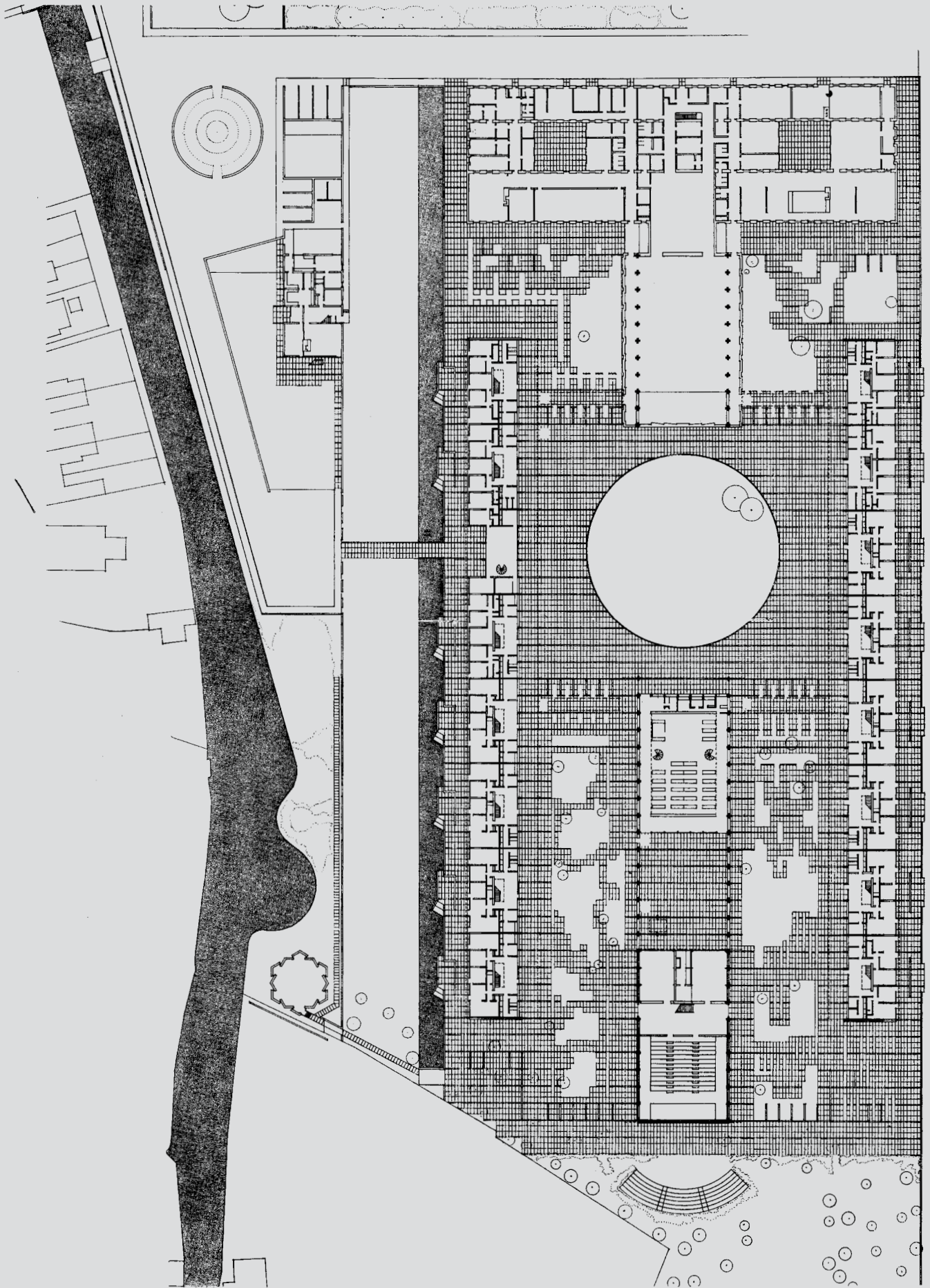
Modell av anlegget med elven i forgrunnen (Strüwing)

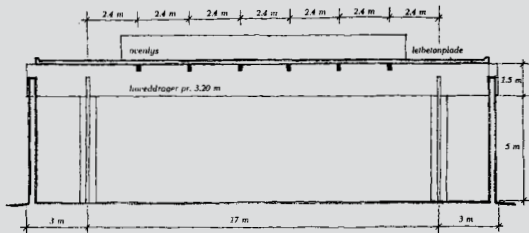
En moderne danske i det tradisjonsrike Oxford. Det ble ramaskrik, først fordi arkitekten var moderne, deretter fordi han var utlending. Men kollegiets første rektor, Alan Bullock, og bygningsinspektøren for Oxford University, Jack Lankester, var heldigvis besluttsomme. De søkte langt og lenge, oppdaget Munkegårdsskolen (1948–57) i København og ville ha akkurat den arkitekten.

Arne Jacobsen hadde liten eller ingen kjennskap til hva et Oxford-

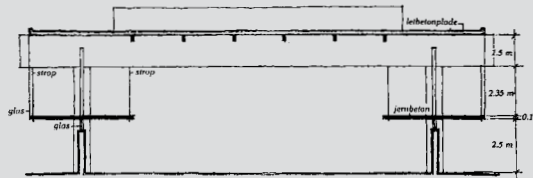

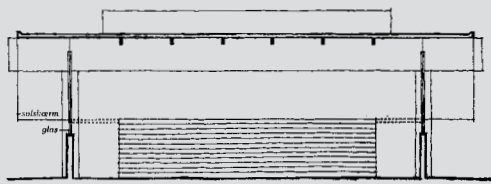

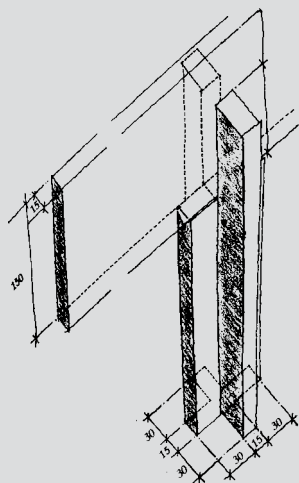
Snitt spisesal

Snitt bibliotek

Snitt auditorium

Forholdet mellem de konstruktive baselementer: Søyle og drager

college var. Han ba derfor oppdrags-
giverne om å få planer av samtlige
colleges i byen og fant inspirasjon i
New College fra det 14. århundre,
selve prototypen. Og Jacobsen tolket
med dette som utgangspunkt tradisjo-
nene inn i et moderne formspråk.

De tradisjonelle gårdsrom dannes
av de lange, lave bygninger, men
etter det modernistiske prinsipp er
intet uterom lukket i hjørnene,
rommet flyter over i nye rom.

I klubbrommene derimot, finnes et
lukket atrium som på sin side oppfyl-
ler ønsket om kontakt ute/inne.

I denne delen er ar den gule teglen
benyttet som bærende vegger.
Ellers i anlegget benyttes tegl som
utfyllende materiale mellom betong-
konstruksjoner. Betongpillarene er
korsformet og understreker således
både de transversale og de
longitudinale elementer i den strengt
strukturerte planen.

Den gule tegl er videre benyttet i
alle murene – både lave og høye –
som omkranser og definerer have-
anlegg, glasspergolaer, sykkel-
parkering osv.

St. Catherine's College ligger på et
åpent jorde øst for den historiske
bykjernen. Man må krysse en liten elv
for å komme til kollegiet. Atkomsten
er noe endret, da det er bygget til

fløyer som må passeres fra en parkeringsplass nord for anlegget. Allikevel, man gledes over å kunne runde den sirkulære sykkelparkeringen og rektors bolig før man skrider tvers over den første langstrakte have og kloppen over det like lange vannspeilet. Deretter går man tvers gjennom den ene av de to sovefløyer før man befinner seg i gårdsrommet med biblioteket og auditoriene til høyre og spisesalen til venstre. Et tårn ved spisesalen utgjør vertikalen i et ellers så typisk horisontalt anlegg.

Det er ikke noe spektakulært over dette college. Men det er rikt på opplevelser, ja sågar overraskelser; for eksempel: Det dramatiske lysinnfallet langs de smale og dype betongbjelkene i sal-bygningene, særlig spisesalen, den nedsenkede, åpne ingelnook i klubbrommene, inngangene til de samme, eller mezzaninene i biblioteket – sistnevnte henger i tynne stålstag. Konstruktive og romlige finesser som øker opplevelsen av arkitekturen.

Kilde: Boken om Arne Jacobsen av
Carsten Thau og Kjeld Vindum,
København 1998
Foto: Kjeld Vindum,
Dissing+Weitling, ED

